УДК 658.15:338.2

Ст. викл. В.Я. Карковська, канд. екон. наук –
НУ "Львівська політехніка"

ОСОБЛИВОСТІ ОЦІНЮВАННЯ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ

Розглянуто основні переваги та недоліки джерел фінансування підприємства. Наведено та проаналізовано показники, які дають змогу оцінити фінансово-економічну безпеку підприємства. Розглянуто алгоритм розрахунку рентабельності машинобудівних підприємств. Виокремлено основні напрями підвищення фінансово-економічної безпеки підприємств.

Ключові слова: фінансово-економічна безпека, рентабельність власного капіталу, зовнішні джерела фінансування підприємств, внутрішні джерела фінансування підприємств.

Постановка проблеми. Оптимізація структури джерел формування заощаджень є необхідною в разі невідповідності співвідношення внутрішніх та зовнішніх джерел вимогам фінансових плані підприємства й може істотно впливати на фінансово-економічну безпеку підприємства. Процес оптимізації передбачає формування власних джерел фінансування підприємства.

Метою дослідження є виокремлення та аналіз основних показників щодо оцінювання фінансово-економічної безпеки підприємств.

Основні результати дослідження. Особливістю використання власних джерел фінансування для забезпечення фінансово-економічної безпеки є: простота і швидкість залучення; висока віддача за критерієм норми прибутковості (відсутність позичкового відсотка); істотне зниження ризику неплатоспроможності і банкрутства; повне зосередження управління адміністрацією або власниками підприємства. Проте власним джерелам фінансування притаманні такі недоліки: обмеженість обсягу залучення та зовнішнього контролю за ефективністю виконання. Фінансування за допомогою зовнішніх джерел передбачає значний обсяг залучення коштів та зовнішній контроль за ефективністю їх використання. Такому виду фінансування притаманні значні недоліки, а саме:

- значні витрати часу для залучення коштів;
- складно залучити кошти та значні витрати на залучення коштів;
- надання гарантій при використанні зовнішніх джерел;
- існує ризик банкрутства підприємства;
- проводиться сплата позичкового відсотка;
- часткові втрати прав управління діяльністю підприємства.

Ефективність фінансово-економічної безпеки підприємств визначається об'єктивним оцінюванням інвестиційного потенціалу. Передумовою оцінювання інвестиційного потенціалу є оцінювання його фінансового стану. Фінансовий аналіз передбачає розрахунок показників, які характеризують фінансову стійкість машинобудівних підприємств, а також проводиться зіставлення їх з нормативними значеннями. Такі розрахунки проводять за допомогою економіко-математичних, бухгалтерських, статистичних та інших методів **[**7**]**.

Розглядаючи інвестиційний потенціал як наявність ресурсів для інвестування, так і можливість залучення засобів інвесторів, оцінювання інвестиційного потенціалу потрібно спрямовувати на те, щоб:

- визначити кількість інвестиційних ресурсів підприємств, яка може бути залученою в той чи інший проект;

- визначити ефективність використання інвестиційних ресурсів;
- визначити способи залучення додаткових інвестиційних ресурсів для підвищення ефективності інвестицій підприємств.

В умовах економічної нестабільності машинобудівні підприємства віддають перевагу фінансуванню своєї діяльності за рахунок власних коштів. А в умовах стабільної економіки підприємства інтенсивніше залучають позичковий капітал. Оцінювання ефективності інвестиційного потенціалу зводиться, передусім, до аналізу власного та залученого капіталу. Властивістю власного капіталу є те, що значна частка його впливає на стійкість та незалежність від зовнішніх кредиторів підприємства. Тому, загальна сума заборгованостей не повинна перевищувати суму власного капіталу **[**6**]**.

У діяльності підприємств частка власного капіталу повинна бути достатньо високою, що пояснюється низкою причин. Насамперед, підприємства практично не використовують довгострокових кредитів, що пояснюється нестабільність національної економіки, а також низьким рівнем кредитоспроможності господарських суб'єктів. Тому єдиним економічно обґрунтованим джерелом фінансування необоротних активів, які мають значну питому вагу в структурі балансу, є власний капітал.

Щоб визначити роль заощаджень та інвестицій у структурі фінансово-економічної безпеки підприємства необхідно проаналізувати основний показник, який має найбільший вплив на них **[**1, 3**]**. Ефективність використання заощаджень підприємств проявляється насамперед у зростанні рівня рентабельності, що дає змогу комплексно оцінити фінансово-економічну безпеку підприємства.

Серед показників рентабельності коефіцієнт рентабельності власного капіталу є ключовим орієнтиром для аналізу і контролю за інвестиційною діяльністю підприємства. Саме орієнтуючись на цей показник, у діяльності підприємств приймають усі важливі рішення. Цей показник показує наявність сформованих заощаджень на підприємстві та ефективність їх використання в інвестиційній діяльності **[**4**]**. Для розрахунку рентабельності інвестицій використаємо такі основні показники:

1. Активи підприємства (вартісна оцінку, яких відповідає сумі інвестованого в підприємство капіталу) (рис. 1).

Загальноекономічну оцінку рентабельності ресурсів підприємства можна здійснити шляхом розрахунку операційної рентабельності активів:

$$P_a^o = \frac{П_o}{\overline{A}}, \qquad (1)$$

де: $П_o$ – прибуток від операційної діяльності; $\overline{A}$ – середня за період, що аналізується, вартісна оцінка активів підприємства. Позитивною тенденцією є зростання цього показника. Під час проведення аналітичних розрахунків з позиції підприємства та його інвесторів, при обґрунтуванні рішень щодо управління структурою капіталу та в ряді інших випадків, використовують показник чистої рентабельності активів:

$$P_a^ч = \frac{ЧП}{\overline{A}}, \qquad (2)$$

де $ЧП$ – загальна сума чистого прибутку підприємства, отримана від усіх видів його господарської діяльності.

2. Власний капітал (характеризує загальну вартість майна підприємства, яке належить йому на правах власності).

Показником ефективності інвестування коштів у звичайні акції підприємства, інших внесків власників до його статутного капіталу є чиста рентабельність власного капіталу:

$$P_{вк} = \frac{ЧП}{\overline{ВК}}, \quad (3)$$

де $\overline{ВК}$ – середня за період, що аналізується, сума власного капіталу.

Рентабельність чистих активів характеризує результат операційної діяльності підприємства. Він показує те повернення, що генерується фондами, що використовуються в бізнесі. Цей показник дає змогу контролювати ефективність діяльності підприємства та оцінювати його фінансово-економічну безпеку, зв'язати баланс та звіт про прибутки та збитки. Рентабельність власного капіталу є найбільш важливим показником, зокрема для акціонерів компанії. Він характеризує ту частину прибутку, що розподіляється у власний капітал. Цей коефіцієнт містить у собі такі важливі ефекти, як сплата відсотків за кредит, податок на прибуток, а також ефект від використаної суми кредитів.

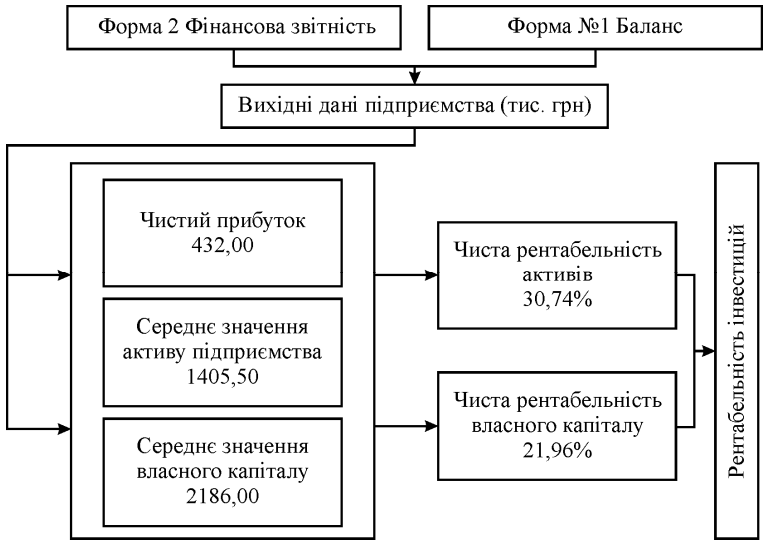

Рис. 1. Алгоритм розрахунку рентабельності інвестицій ВАТ "Львівагромашпроект" за 2012 р.

На основі наведеного алгоритму розрахунку рентабельності інвестицій розраховано показник рентабельності активів, який показує, що підприємству потрібно 0,11 грошових одиниць для отримання однієї грошової одиниці прибутку. Рентабельність власного капіталу дає змогу визначити ефективність використання капіталу, інвестованого власниками підприємства, і становить 25,65 %. От-

же, таке значення розрахованого показника свідчить про ефективне використання ВАТ "Львівагромашпроект" власних заощаджень.

Для загальної оцінки заощаджень та інвестицій підприємства з позицій фінансово-економічної безпеки достатнім є вивчення впливу на рівень рентабельності інвестицій узагальнення факторів (так званих факторів 1-го рівня). Для прийняття конкретних управлінських рішень з метою поліпшення показників ефективності використання інвестиційного капіталу необхідним є аналіз на основі більш деталізованих факторних моделей **[**2, 5**]**.

Найпростішою з моделей факторного аналізу рентабельності інвестицій є двофакторна модель аналізу чистої рентабельності власного капіталу – "Модель Дюпона". Основою для неї є формула розрахунку показника чистої рентабельності власного капіталу **[**7**]**.

Система фінансового аналізу Дюпона, передусім, досліджує спроможність підприємства ефективно генерувати прибуток, реінвестувати його, нарощувати обороти. Розподіл основних показників на чинники, що їх складають, дає змогу визначити і надати порівняльну характеристику основних причин, які впливають на зміну того чи іншого показника і визначити фінансово-економічну безпеку підприємства. Якщо помножити чисельник і знаменник цього виразу на чистий дохід від реалізації продукції, отримаємо:

$$P^{ч}_{ра} = \frac{ЧП \cdot ЧД}{ВК \cdot ЧД} = \frac{ЧП}{ЧД} \cdot \frac{ЧД}{ВК} = P_{од} \cdot к_{овк}, \quad (4)$$

де: $P_{од}$ – чиста рентабельність основної діяльності; $К_{овк}$ – коефіцієнт оборотності власного капіталу.

На основі двофакторної моделі можна виділити основний показник, який має прямий вплив на фінансово-економічну безпеку підприємства, чиста рентабельність власного капіталу. Своєю чергою, на чисту рентабельність власного капіталу мають вплив чиста рентабельність основної діяльності та коефіцієнт оборотності власного капіталу.

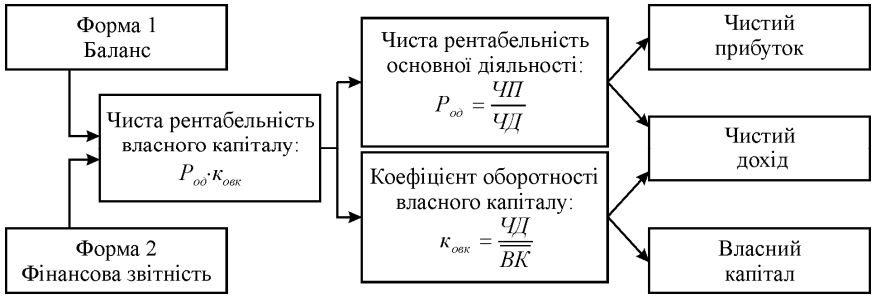

Рис. 2. Розрахунок двофакторної моделі чистої рентабельності власного капіталу підприємства

Наведена модель показує, що чиста рентабельність власного капіталу дорівнює добуткові двох факторів: чистої рентабельності основної діяльності і коефіцієнта оборотності власного капіталу. Перший фактор відображає ефективність основної діяльності підприємства, пов'язаної з випуском та реалізацією

продукції, другий – характеризує ефективність використання підприємством наявної величини джерел власних коштів. Зменшення рентабельності власного капіталу свідчить про неефективне вкладення власного капіталу у діяльність підприємства.

Як видно з наведених розрахунків, чиста рентабельність власного капіталу ВАТ "Львівагромашпроект" у звітному періоді зросла на 13,74 %. Це стало можливим за рахунок зростання чистої рентабельності основної діяльності (вплив цього фактора – 10,75 %) та прискорення оборотності власного капіталу (вплив цього фактора – 2,99 %).

Табл. 1. Вихідні дані для факторного аналізу рентабельності власного капіталу ВАТ "Львівагромашпроект"

Показники \ Рік	2011	2012	Відхилення (+,-)	
			абсолютне	відносне, %
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції, тис.грн	8450,00	11424,00	2974,00	35,20
Чистий прибуток, тис. грн	139,00	432,00	293,00	210,79
Середня вартість власного капіталу, тис. грн	1684,00	1967,50	283,50	16,83
Чиста рентабельність основної діяльності, %	*1,64*	*3,78*	*2,14*	-
Коефіцієнт оборотності власного капіталу, обороти	*5,02*	*5,81*	*0,79*	-
Чиста рентабельність власного капіталу, %	*8,25*	*21,96*	*13,70*	-
Розрахунок двофакторної моделі чистої рентабельності власного капіталу				
Зміна чистої рентабельності власного капіталу за рахунок зміни чистої рентабельності основної діяльності	$\Delta P^{ч}_{вк(\Delta P_{од})} = \Delta P^{ч}_{од} \cdot к_{овк(1)} = 2,14 \cdot 5,02 = 10,75\%$			
Зміна чистої рентабельності власного капіталу за рахунок прискореності оборотності власного капіталу	$\Delta P_{вк(\Delta к_{овк})} = P_{од} \cdot \Delta к_{овк} = 3,78 \cdot 0,79 = 2,99\%$			
Загальний вплив двох факторів	$\Delta P^{ч}_{вк} = 10,75\% + 2,99\% = 13,74\%$			

Для детальнішого аналізу рентабельності інвестицій необхідно взяти до уваги ще кілька підприємств. На основі моделі факторного аналізу розрахувати рентабельність власного капіталу.

Табл. 2. Рентабельність власного капіталу машинобудівних підприємств за 2012 р.

Підприємство/показник	Чиста рентабельність власного капіталу, %
ВАТ "Львівагромашпроект"	21,96
ЗАТ "Автонавантажувач"	-29,96
ВАТ "Завод "Львівсільмаш""	-16,25
Корпорація "Енергоресурс-інвест"	23,22

Рис. 3. Рентабельність власного капіталу машинобудівних підприємств за 2012 р.

Негативним для машинобудівних підприємств ВАТ "Завод "Львівсільмаш"" та ЗАТ "Автонавантажувач" є низький коефіцієнт рентабельності власного капіталу і, відповідно, низька сума валового прибутку, що свідчить про скорочення обсягів реалізації продукції.

Табл. 3. Результати розрахунку рентабельності інвестицій машинобудівних підприємств (та основі алгоритму на рис. 2)

Підприємство/показник	Чиста рентабельність активів, %	Чиста рентабельність власного капіталу, %	Чиста рентабельність довгострокових інвестицій, %
	$P^{ч}_{а} = \frac{ЧП}{\overline{А}} \cdot 100\ \%$	$P_{вк} = \frac{ЧП}{\overline{ВК}} \cdot 100\ \%$	$P_{ді} = \frac{ЧП}{\overline{ВК} + \overline{ДЗ}} \cdot 100\ \%$
ВАТ "Львівагромашпроект"	30,74	21,96	-
ЗАТ "Автонавантажувач"	-25,95	-29,96	-24,36
ВАТ "Завод "Львівсільмаш""	-15,00	-16,25	-
Корпорація "Енергоресурс-інвест"	10,76	23,22	21,17

На основі показника чиста рентабельність власного капіталу визначаємо ефективність інвестицій. Розрахунок свідчить, що неефективне інвестування здійснюють ЗАТ "Автонавантажувач" та ВАТ "Завод "Львівсільмаш"".

Табл. 4. Розрахунок двофакторної моделі чистої рентабельності власного капіталу для машинобудівних підприємств за 2012 р.

Підприємство/показник	Зміна чистої рентабельності власного капіталу за рахунок зміни чистої рентабельності основної діяльності, %	Зміна чистої рентабельності власного капіталу за рахунок прискореності оборотності власного капіталу, %	Загальний вплив двох факторів, %
	$\Delta P^{ч}_{вк(\Delta P_{од})} = \Delta P^{ч}_{од} \cdot к_{овк(1)}$	$\Delta P_{вк(\Delta к_{овк})} = p_{од} \cdot \Delta к_{овк}$	$\Delta P^{ч}_{вк} = \Delta P^{ч}_{вк(\Delta P_{од})} + \Delta P_{вк(\Delta к_{овк})}$
ВАТ "Львівагромаш-проект"	10,75	2,99	13,74
ЗАТ "Автонаванта-жувач"	-5,53	-11,44	-16,97
ВАТ "Завод "Львівсільмаш"	4,41	-9,81	5,40
Корпорація "Енергоресурс-інвест"	-29,83	0,14	-29,69

Під час обґрунтування рішень щодо управління структурою капіталу та в інших випадках використовуємо показник чистої рентабельності активів. Неефективне управління структурою капіталу здійснюють такі машинобудівні підприємства, як ЗАТ "Автонавантажувач" та ВАТ "Завод "Львівсільмаш".

Висновки. Підприємствам для підвищення їх фінансово-економічної безпеки потрібно переглянути і в разі необхідності змінити свою фінансову політику і фінансову стратегію, звернути більше уваги на:

- планування оптимальної структури капіталу, тобто оптимального співвідношення між зобов'язаннями та власним капіталом; здійснити прогнозування своєї діяльності;
- переглянути організаційну структуру управління підприємством;
- проводити ефективний фінансовий менеджмент, тобто організувати такі фінансові відносини підприємств, які б дозволили формувати ресурсний потенціал високих темпів приросту виробництва та продажу, забезпечити постійний ріст власного капіталу та стабільний економічний розвиток, а також конкурентоспроможність підприємств;
- приймати об'єктивні управлінські рішення щодо цільового використання як позичкового, так і власного капіталу та організувати чітке інформаційне, нормативне та правове забезпечення.

Література

1. Галушко Є.С. Підвищення ефективності використання інноваційного потенціалу в умовах переходу до ринкових відносин (на прикладі промислових підприємств Донбасу) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. екон. наук: спец. 08.06.02 / Є.С. Галушко; Ін-т економіки промисловості. – Донецьк, 1999. – 23 с.

2. Геєць В.М. Інноваційно-інноваційний шлях розвитку – модернізаційний проект розвитку української економіки і суспільства початку XXI століття / В.М. Геєць // Банківська справа. – 2003. – № 4 (52). – С. 16-21.

3. Економічна безпека України: сутність і напрямки забезпечення : монографія / В.Т. Шлемко, І.Ф. Бінько. – Сер.: Нац. безпека. – К. : Вид-во НІСД. – 1997. – Вип. 2. – 144 с.

4. Лапин Е.В. Экономический потенциал предприятия : монография / Е.В. Лапин. – Сумы : Изд-во ИТД "Университетская книга", 2002. – 310 с.

5. Лігоненко Л.О. Антикризове управління підприємством: теоретико-методологічні засади та практичний інструментарій / Л.О. Лігоненко. – К. : Вид-во КНТЕУ, 2001. – 580 с.

6. Марушко Н.С. Фінансова безпека підприємства в системі залучення капіталу / Н.С. Марушко // Науковий вісник Львівського ДУВС : зб. наук. праць. – Львів : Вид-во ЛДУВС. – 2009. – № 2. – С. 249-252.

7. Финансовая диагностика предприятия и поддержка управленческих решений / ред. В.П. Савчук. – М. : Изд-во Лаборатории базовых знаний, 2004. – 460 с.

Карковска В.Я. **Особенности оценки финансово-экономической безопасности предприятий**

Рассмотрены преимущества и недостатки источников финансирования предприятия. Приведены и проанализированы показатели, позволяющие оценить финансово-экономическую безопасность предприятия. Рассмотрен алгоритм расчета рентабельности машиностроительных предприятий. Выделены основные направления повышения финансово-экономической безопасности предприятий.

Ключевые слова: финансово-экономическая безопасность, рентабельность собственного капитала, внешние источники финансирования предприятий, внутренние источники финансирования предприятий.

Karkovska V.Ya. **Features evaluation of financial and economic security companies**

The main advantages and disadvantages of sources of finance companies. Presented and analyzed indicators that make it possible to assess the financial and economic security. The algorithm calculating the profitability of engineering companies. Singled out the main directions of improving financial and economic security.

Keywords: financial and economic security, return on equity, external sources of finance companies, domestic sources of finance companies.

УДК 336.717.3:330.142.22

Доц. Г.М. Колісник, канд. екон. наук – Ужгородський НУ;
ст. викл. Н.М. Андріїв – Східноєвропейський слов'янський університет

СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ПІДТРИМКИ ПІДПРИЄМНИЦТВА ТА ЙОГО ФУНКЦІЇ В СУЧАСНИХ УМОВАХ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Розглянуто соціально-економічну ефективність підтримки підприємництва та механізми підтримки в контексті світового досвіду, визначено критерії ефективної підтримки підприємництва, а також ступінь реалізації цілей підтримки, проаналізовано методику оцінки ефективності підприємств та оцінку внеску державної підтримки в отриманні результату. Розглянуто напрямки фінансової підтримки підприємств в Україні, висвітлено соціальні наслідки та функції його розвитку в умовах ринкової економіки країни.

Ключові слова: соціально-економічна ефективність, державна підтримка, фінансова підтримка, підприємництво, функції підприємництва, ефективність підтримки.

Постановка проблеми. Соціальна ефективність підприємництва посідає вагоме місце у забезпеченні соціальної орієнтації ринкової економіки та в досягненні балансу між ринковою ефективністю та вирішенням соціальних проблем. Високий соціальний зміст підприємництва проявляється тоді, коли підприємства цієї сфери створюють відповідні обсяги продукції, які впливають на головні соціально-економічні показники країни.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В Україні ще не створено соціально-економічних умов для розвитку та збільшення кількості підприємництва, маловивченою є проблема ефективності підтримки підприємництва. Ці питання значною мірою зумовлені відсутністю ґрунтовних наукових підходів до вивчення сутності соціально-економічної підтримки підприємництва та ефективності загалом. Ефективність оцінюють з точки зору реалізації цілей, а також засобів їх досягнення. Ця проблема привертає дедалі більшу увагу українських вчених. Так, у монографії З.С. Варналія "Мале підприємництво: основи теорії і практики" в окремому розділі досліджено необхідність, суть державної підтримки МП, етапи формування державної політики підтримки МП, правове забезпечення розвитку МП, державну фінансову підтримку МП. Покропивний С.Ф. та В.М. Колот у навчальному посібнику "Підприємництво: стратегія, організація, ефективність" окремий розділ присвятили оцінці ефективності підприємницької діяльності. Отже, у вітчизняній економічній літературі є низка робіт, в яких висвітлено проблеми підтримки підприємництва. Однак в Україні маловивченою є проблема ефективності державної підтримки підприємництва.

Основна мета дослідження. У цій роботі розглянемо соціально-економічну ефективність підтримки підприємництва, висвітлимо важливість та механізми підтримки в контексті світового досвіду, визначимо критерії та функції ефективної підтримки підприємництва, а також ступінь реалізації цілей підтримки, проаналізуємо методику оцінки ефективності підприємств та систему показників перспективної соціально-економічної ефективності підприємництва.

Основні результати дослідження. Високий рівень розвитку підприємництва є необхідною умовою для успішного функціонування ринкової економіки, у розвинутих країнах визначає темпи економічного зростання, структуру та якість валового національного продукту. Саме тому підприємництво є неза-